

Mer om ...

Elevers rätt till kunskap, extra anpassningar och särskilt stöd

- Alla elever ska ges stöd och stimulans för att utvecklas så långt som möjligt.
- Vissa elever behöver stöd i form av extra anpassningar inom ramen för ordinarie undervisning.
- Ifall extra anpassningar inte är tillräckligt ska eleven få särskilt stöd, vilket beslutas av rektorn.
- Elever som till följd av funktionsnedsättning har svårt att uppfylla de olika kunskapskrav som finns ska ges stöd som syftar till att så långt som möjligt motverka funktionsnedsättningens konsekvenser, även om de kan antas nå de kunskapskrav som minst ska uppnås.
- Innan extra anpassningar eller särskilt stöd sätts in är det viktigt att skolan ser över om förändringar av organisationen kring eleven kan vara tillräckligt.
- Personalen är skyldig att anmäla till rektorn om det kan befaras att en elev inte kommer att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås trots stöd, stimulans och extra anpassningar.
- Om personalen bedömer att en elev behöver särskilt stöd omgående, dvs. att extra anpassningar inte kommer att vara tillräckliga, ska det också anmälas till rektorn.
- Behovet av särskilt stöd ska också utredas om eleven uppvisar andra svårigheter i sin skolsituation.
- Rektorn ansvarar för att elevens behov av särskilt stöd skyndsamt utreds.
- Ett åtgärdsprogram ska utarbetas om utredningen visar att en elev behöver särskilt stöd på grund av att det befaras att han eller hon annars inte når kunskapskraven.
- Beslut om att utarbeta åtgärdsprogram eller beslut om att inte utarbeta åtgärdsprogram får överklagas. Om man är nöjd med att ett åtgärdsprogram har utarbetats, men inte med själva innehållet i programmet, kan man också överklaga åtgärdsprogrammet.

Samma bestämmelser gäller för statliga, kommunala och fristående skolor

En utgångspunkt för 2010 års skollag är att regleringen av all offentligt finansierad verksamhet inom skolväsendet i princip är gemensam, oavsett huvudman. Denna redogörelse om skollagens bestämmelser om barns och elevers rätt till utveckling, extra anpassningar och särskilt stöd gäller, i

enlighet med detta som huvudregel, för statliga, kommunala och fristående skolor.

Alla elever ska stimuleras till att utvecklas så långt de kan

Av 1 kap. 4 § och 3 kap. 3 § skollagen framgår syftet med utbildningen inom skolväsendet. I utbildningen ska hänsyn tas till barns och elevers olika behov. Skolan ska ge alla barn och elever den ledning och stimulans som de behöver i sitt lärande och sin personliga utveckling för att de utifrån sina egna förutsättningar ska kunna utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål. En strävan ska vara att uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen.

Avsikten är att uppmärksamma det ansvar huvudmän, rektorer och övrig berörd skolpersonal har för att vid resursfördelning, organisation och val av metoder och arbetssätt anpassa verksamheten till barns och elevers skilda förutsättningar och behov.

Regleringen innebär att skolan inte kan nöja sig med att en elev når den lägsta godtagbara kunskapsnivån utan eleven ska få ledning och stimulans för att nå så långt som möjligt i sin kunskapsutveckling.

Även elever som lätt når de kunskapskrav som minst ska uppnås ska få ledning och stimulans för att kunna nå längre i sin kunskapsutveckling.

En elev som till följd av en funktionsnedsättning har svårt att uppfylla de olika kunskapskrav som finns, ska ges stöd som syftar till att så långt som möjligt motverka funktionsnedsättningens konsekvenser. Det innebär att eleven ska ges stöd även om hon eller han når de kunskapskrav som minst ska uppnås.

Utöver den ledning och stimulans som alla elever ska få och de extra anpassningar som lärare och övrig skolpersonal kan ge som stöd till vissa elever kan en del elever behöva extra anpassningar eller särskilt stöd för att nå målen för utbildningen. Allmänna bestämmelser om elevens rätt till ledning och stimulans, extra anpassningar och särskilt stöd finns i 3 kap. skollagen.

Extra anpassningar eller särskilt stöd för att eleven ska nå upp till kunskapskraven

Det finns ingen definition av begreppen ”extra anpassningar” eller ”särskilt stöd”. Det kan finnas många olika orsaker till att en elev är i behov av extra anpassningar eller särskilt stöd. Många elever stöter någon gång under sin skoltid på svårigheter och behöver under kortare tid någon form av stödåtgärd. Andra elever behöver stödåtgärder under hela skoltiden på grund av sjukdom, sociala förhållanden, funktionsnedsättning eller svårigheter att tillgodogöra sig undervisningen av andra orsaker.

Stöd i form av extra anpassningar

Extra anpassningar är en stödinsats av mindre ingripande karaktär som normalt är möjlig att genomföra för lärare och övrig skolpersonal inom ramen för den ordinarie undervisningen. Det behövs inget formellt beslut för att göra extra anpassningar för en elev.

Det är viktigt att de extra anpassningarna genomförs skyndsamt om det uppmärksammas att en elev riskerar att inte utvecklas i riktning mot kunskapsmålen i läroplanen eller mot att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås. Om en elev får stöd i form av extra anpassningar ska detta dokumenteras i elevens skriftliga individuella utvecklingsplan, i de årskurser där sådana finns.

Exempel på extra anpassningar kan vara att hjälpa en elev med att planera och strukturera sina studier, till exempel med hjälp av ett särskilt schema över skoldagen eller ge extra tydliga instruktioner eller stöd för att sätta igång arbetet. Även ledning i att förstå texter, förklaringar av ett ämnesområde på ett annat sätt eller färdighetsträning inom ramen för den ordinarie undervisningen, exempelvis lästräning, är att anse som stöd i form av extra anpassningar.

Stöd i form av extra anpassningar är också enstaka specialpedagogiska insatser under en kortare tid, till exempel två månader. Likaså kan särskilda läromedel eller utrustning i form av exempelvis tidsstöd, det vill säga hjälpmedel för att förstå och passa tider, samt digital teknik med anpassade programvaror som huvudregel anses falla inom ramen för stöd i form av extra anpassning.

Det är viktigt att lärare och övrig skolpersonal följer upp om de extra anpassningarna är effektiva. Om en elev efter en tid med denna stödinsats fortfarande inte utvecklas i riktning mot de kunskapskrav som minst ska uppnås är det viktigt att de extra anpassningarna intensifieras och anpassas ytterligare utifrån elevens behov. Om stödinsatsen trots detta inte är tillräcklig ska lärare och övrig skolpersonal göra en anmälan av elevens eventuella behov av särskilt stöd till rektorn.

Det finns också situationer där särskilt stöd behöver ges omgående, utan att först sätta in extra anpassningar. Då ska också en anmälan av elevens

behov av särskilt stöd göras till rektorn.

Särskilt stöd

När en anmälan om en elevs eventuella behov av särskilt stöd har gjorts ska rektorn se till att behovet av särskilt stöd skyndsamt utreds. Visar utredningen att eleven är i behov av särskilt stöd för att nå kunskapskraven ska rektorn besluta om särskilt stöd för eleven. Detta betyder inte att det särskilda stödet ska dras in för en elev så snart eleven genom insatta stödåtgärder bedöms ha nått de kunskapskrav som minst ska uppnås. Skolans ansvar för att ge särskilt stöd kvarstår så länge eleven riskerar att inte nå upp till dessa kunskapskrav utan det särskilda stödet. Det innebär att vissa elever kan ha rätt till särskilt stöd trots att de till och med når upp till kraven för högre betyg, under förutsättning att de utan det särskilda stödet riskerar att inte nå de lägsta kunskapskraven.

Särskilt stöd ska enligt skollagen som huvudregel ges inom den elevgrupp som eleven normalt tillhör. Inom de obligatoriska skolformerna kan en elev även under en tid få sitt behov av särskilt stöd tillgodosett genom enskild undervisning, undervisning i en särskild undervisningsgrupp, anpassad studiegång eller elevassistent. I dessa fall är det viktigt att alltid utgå från elevens behov vad gäller ämnen, omfattning och tidsperiod. Skolan behöver specificera vilka åtgärder man avser att arbeta med i olika lärmiljöer inom verksamheten.

Elevens behov av särskilt stöd kan även behöva utredas på grund av att eleven har andra svårigheter i sin skolsituation. Svårigheterna kanske inte innebär en omedelbar risk för att eleven inte ska uppnå de kunskapskrav som minst ska uppnås, men skolan ska ändå utreda om särskilt stöd behövs för att komma till rätta med svårigheterna. Beslut om särskilt stöd och åtgärdsprogram ska dock bara utarbetas om eleven riskerar att inte nå kunskapskraven.

Studiehandledning på modersmålet

Studiehandledning på modersmålet kan ges i grundskolan och motsvarande skolformer, i gymnasieskolan och i gymnasiesärskolan. En elev ska få studiehandledning på sitt modersmål om eleven behöver det. Om det finns särskilda skäl får en elev som före sin ankomst till Sverige har undervisats på ett annat språk än modersmålet i stället ges studiehandledning på det språket. Föräldrar och skola bör samtala om elevens behov av studiehandledning.

Studiehandledning på modersmålet kan anses vara en extra anpassning eller särskilt stöd bland annat beroende på omfattningen och varaktigheten av stödet. Studiehandledning på modersmålet kan också ges som ledning och stimulans till elever som uppnår de kunskapskrav som minst ska uppnås.

Rätt till stöd i form av extra anpassningar och särskilt stöd inom de olika skolformerna och fritidshemmet

Förskolan

I förskolan ska barn som av fysiska, psykiska eller andra skäl behöver särskilt stöd i sin utveckling ges det stöd som deras speciella behov kräver. Detta följer av en bestämmelse i 8 kap. skollagen som gäller för förskolan. Det innebär att barn ska ges särskilt stöd på det sätt och i den omfattning som behövs för att barnet ska ha möjligheter att utvecklas och lära enligt läroplanen. Barnets vårdnadshavare ska ges möjlighet att delta vid utformningen av de särskilda stödinsatserna.

Förskoleklassen och fritidshemmet

Förskoleklassen och fritidshemmet följer läroplanerna för grundskolan, sameskolan och specialskolan och arbetar därmed mot samma mål. Därför gäller bestämmelserna i 3 kap. skollagen om extra anpassningar och särskilt stöd även för elever i förskoleklassen och fritidshemmet. I förskoleklassen utgår bedömningen från hur eleven utvecklas i riktning mot de kunskapskrav som senare kommer att ställas i den aktuella obligatoriska skolformen. I fritidshemmet utgår bedömningen från hur eleven utvecklas i riktning mot kunskapsmålen i läroplanens andra del.

Grundskolan och motsvarande skolformer

I grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan ska elever som behöver extra anpassningar eller särskilt stöd få det i den utsträckning de behöver det för att ha möjlighet att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås inom respektive ämne (betyget E).

Frågan om en elev behöver särskilt stöd eller inte ska alltid utredas innan rektorn kan fatta ett beslut. Utredningen utgör underlag för rektorns beslut om eleven behöver särskilt stöd på grund av att eleven inte når kunskapskraven eller att det befaras att han eller hon annars inte når kunskapskraven. Om eleven behöver särskilt stöd ska ett åtgärdsprogram utarbetas.

Särskilt stöd får ges i stället för den undervisning eleven annars skulle ha deltagit i eller som komplement till denna. Det särskilda stödet ska i första hand ges inom den elevgrupp som eleven tillhör. Om det finns särskilda skäl får det särskilda stödet ges enskilt eller i en annan undervisningsgrupp (särskild undervisningsgrupp).

Om det särskilda stödet inte i rimlig grad kan anpassas efter elevens behov och förutsättningar får ett beslut innebära avvikelser från den timplan samt de ämnen och mål som annars gäller för utbildningen (anpassad studiegång). För en elev i de högre årskurserna får ett beslut om anpassad studiegång innebära att utbildningen delvis förläggs till en arbetsplats utanför skolenheten. Eleven ska ha en handledare på arbetsplatsen och få stöd från skolenhetens personal.

Gymnasieskolan och gymnasiesärskolan

Även elever i gymnasieskolan och gymnasiesärskolan omfattas av rätten till särskilt stöd i 3 kap. skollagen, men det särskilda stödet kan ges på andra sätt jämfört med i grundskolan. I gymnasieförordningen finns kompletterande bestämmelser om gymnasieelevers rätt till stöd. Av bestämmelserna framgår att en elev i gymnasieskolan under vissa förutsättningar kan ha rätt att gå om en kurs, få ett individuellt anpassat program, få ett program reducerat, få förlängd undervisning, få gå i specialklass och få studiehandledning på modersmålet.

Vuxenutbildningen

I kommunal vuxenutbildning, särskild utbildning för vuxna och utbildning i svenska för invandrare gäller bestämmelserna om extra anpassningar men däremot inte bestämmelserna om särskilt stöd. Målet för den kommunala vuxenutbildningen är att vuxna ska stödjas och stimuleras i sitt lärande. Utgångspunkten för utbildningen ska vara den enskildes behov och förutsättningar.

Rektorn är ansvarig för arbetet med särskilt stöd

Rektorn har det samlade och övergripande ansvaret för den pedagogiska situationen kring en elev. Rektorn ansvarar för att elevens behov skyndsamt utreds och att det fattas beslut om åtgärdsprogram om eleven är i behov av särskilt stöd. Visar utredningen att eleven inte behöver särskilt stöd ska rektorn besluta att ett åtgärdsprogram inte ska utarbetas. Rektorn kan överlåta sin beslutanderätt till någon annan (delegering), exempelvis till en lärare. Om beslutet innebär att särskilt stöd ska ges enskilt, i en särskild undervisningsgrupp eller genom avvikelser från timplanen (anpassad studiegång) får beslutet inte delegeras. Ett sådant beslut anses som särskilt ingripande och ska därför fattas av rektorn.

Att arbeta med särskilt stöd

För att stärka elevernas rättssäkerhet beskrivs processen kring arbetet med särskilt stöd i skollagen.

Anmälningsskyldigheten

Personalen är skyldig att anmäla till rektorn om man tror att en elev inte kommer att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås eller har andra svårigheter i sin skolsituation. Hur man får veta att eleven har svårigheter kan variera. Det kan komma fram inom ramen för undervisningen eller genom resultatet på ett nationellt prov, genom uppgifter från lärare, övrig skolpersonal, en elev eller en elevs vårdnadshavare eller på något annat sätt. Vem av personalen som är anmälningsskyldig beror på i vilket sammanhang stödbehovet blir känt.

Utredningen och beslutet

När rektorn har fått veta att en elev riskerar att inte nå de kunskapskrav som minst ska uppnås eller har andra svårigheter i skolan måste rektorn se till att detta utreds skyndsamt. I vissa fall kan en utredning göras snabbt och enkelt, i andra fall måste utredningen vara mer omfattande och tidskrävande. Skolan behöver dokumentera sin utredning skriftligt. Utredningen syftar till att ge skolan ett tillräckligt underlag för att förstå varför eleven har svårigheter i skolsituationen och vilka stödinsatser som skolan behöver sätta in.

Under utredningen ska man samråda med elevhälsan om det inte är uppenbart obehövligt. Ett exempel på när det är uppenbart obehövligt är när behovet av stöd bara gäller rent pedagogiska insatser. I vissa fall kan det även vara nödvändigt att samarbeta med andra verksamheter, till exempel socialtjänsten.

Om utredningen visar att eleven behöver särskilt stöd ska rektorn besluta att skolan utarbetar ett åtgärdsprogram och att särskilt stöd ska sättas in. Eleven och elevens vårdnadshavare ska ges möjlighet att delta när åtgärdsprogrammet utarbetas.

Visar utredningen istället att eleven inte behöver något särskilt stöd ska rektorn besluta om att man inte ska utarbeta ett åtgärdsprogram.

Åtgärdsprogrammet

Åtgärdsprogrammet är ett dokument för planering och utvärdering av elevens utbildning samt för uppföljning och utvärdering av stödåtgärderna. Av programmet ska det framgå vilka behoven av särskilt stöd är, hur de ska tillgodoses, när åtgärderna ska följas upp och utvärderas och vem som är ansvarig för uppföljningen respektive utvärderingen. Åtgärdsprogrammet utgör ett beslut som ska dateras och undertecknas av beslutsfattaren.

Den första delen av åtgärdsprogrammet ska avspegla elevens behov av särskilt stöd och utgå från elevens styrkor och svårigheter samt från en analys av vilka hinder och möjligheter som finns i elevens omgivning.

Vidare ska åtgärdsprogrammet innehålla de konkreta och utvärderingsbara åtgärder som skolan planerar att vidta för att stödja eleven. Det är viktigt att de åtgärder som skolan utarbetar är kopplade till både elevens behov av särskilt stöd och de kunskapskrav som minst ska uppnås. Om eleven även vistas på fritidshem kan programmet innehålla åtgärder för vistelsen där. Det bör även framgå vem som är ansvarig för att genomföra stödinsatserna.

För att eleven ska få det stöd som hon eller han behöver för att nå kunskapsmålen eller för att komma till rätta med andra svårigheter, måste skolan löpande följa upp och utvärdera åtgärderna. Det ska därför framgå när man ska följa upp och utvärdera de insatta åtgärderna samt vem som ska göra det.

Ett åtgärdsprogram kan överklagas

Det går att överklaga ett beslut om åtgärdsprogram till Skolväsendets överklagandenämnd. Överklagandet kan gälla antingen ett beslut om att skolan inte ska utarbeta ett åtgärdsprogram, vilket alltså innebär att eleven inte får särskilt stöd, eller att ett åtgärdsprogram utarbetas, det vill säga att eleven behöver särskilt stöd. Om man är nöjd med att ett åtgärdsprogram har utarbetats, men inte med själva innehållet i programmet, kan man också överklaga åtgärdsprogrammet.

Om någon överklagar ett beslut om åtgärdsprogram får utredningen av elevens behov av särskilt stöd, som ska föregå ett beslut om åtgärdsprogram, stor betydelse. En viktig del i överklagandenämndens prövning gäller utredningens kvalitet, det vill säga om den visar att en elev har behov av särskilt stöd och i så fall vilket behov av särskilda stödåtgärder eleven har. Detta för att tillräckliga och adekvata särskilda stödåtgärder ska kunna ges. Överklagandenämnden ska alltså granska om den anser att rektorns beslut om att utarbeta eller inte utarbeta ett åtgärdsprogram är riktigt med hänsyn till vad som kommit fram om elevens svårigheter och behov av stöd.

Nämnden tittar också på om själva handläggningen uppfyller de krav som ställs i skollagen och förvaltningslagen, bland annat om föreskrivet samråd har skett med elevhälsan och om eleven och elevens vårdnadshavare har getts möjlighet att delta vid utarbetandet av åtgärdsprogrammet.

I fråga om innehållet i åtgärdsprogrammet tittar nämnden bland annat på om det i programmet finns med det som föreskrivs i lagen, till exempel uppgift om när åtgärderna ska följas upp och utvärderas och vem som är ansvarig för uppföljningen respektive utvärderingen. Nämnden utreder också om de särskilda stödåtgärderna kan anses adekvata och tillräckliga för elevens behov samt om åtgärderna är konkreta och går att utvärdera.

Nämnden kan bara upphäva eller fastställa ett beslut om åtgärdsprogram och inte sätta annat beslut i dess ställe. Om det överklagande beslutet upphävs visar nämnden, om det behövs, åter ärendet till rektor för ny prövning.

Aktuella bestämmelser och förarbeten

Det här materialet grundar sig på bestämmelserna i skollagen (2010:800) och förarbetena Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet, (prop. 2009/2010:165), Tid för undervisning - lärars arbete med stöd, särskilt stöd och åtgärdsprogram (prop. 2013/14:160) och Vissa skollagsfrågor (prop. 2013/14:148).

Syftet med utbildningen inom skolväsendet: 1 kap. 4 § skollagen

Barns och elevers lärande och personliga utveckling: 3 kap. 3 § skollagen

Stöd i form av extra anpassningar: 3 kap. 5 a § skollagen

Allmänt om särskilt stöd: 3 kap. 6–12 §§ skollagen

Särskilt stöd i förskolan: 8 kap. 9 § skollagen

Särskilt stöd i de obligatoriska skolformerna: 5 kap. 3-5 §§ skolförordningen (2011:185)

Särskilt stöd i gymnasieskolan: 9 kap. gymnasieförordningen (2010:2039)

Särskilt stöd i gymnasiesärskolan: 9 kap. gymnasieförordningen och för vissa elever 13 kap. 28 § gymnasieförordningen

Överklagande av beslut om åtgärdsprogram samt vissa stödformer:
28 kap. 16 § skollagen

Övergripande mål för den kommunala vuxenutbildningen: 20 kap. 2 § skollagen

Övergripande mål för den särskilda utbildningen för vuxna: 21 kap. 2 § skollagen

Övergripande mål för utbildningen i svenska för invandrare 22 kap. 2 § skollagen

Läs mer

Skolverkets allmänna råd – Arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram

Stödmaterialen ”Stödinsatser i utbildningen – om ledning och stimulans, extra anpassningar och särskilt stöd” och ”Samverkan kring barn som far illa”

www.skolverket.se